

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis, E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana Libri XVI**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1634

(12. De modo & ratione mouendi.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-70090](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-70090)

*Hæc sola restat fabula, & magna venis
Spectanda scena, deser audaces manus.
Perge ira, perge.*

Subdit statim, & intepefcit:

— Vincor infelix parens,

Hæc cor rigescit, membra torpescunt gelu!

Perimora natum, fundere cruorem meum!

Comedere carnes? melius: Ah domens fu-

ror!

Resilit statim motus, quasi violentus satelles,
& miseram rapit:

Morietur: esto, quid moror ipia, impia!

Morietur: esto.

Hæc mixtura affectuum plurimum habet vi-
rium, & suauitatis.

At dices? si dolor, & iracundia solo excitanda sit, eruntne lætæ species adhibendæ? id omnino cum dexteritate præstandum est. Solent plerumque lætæ præmitti, quo ex eorum iactura grauius postea stimuletur dolor, quod in Aristidis exemplo docui, vbi nobilissimæ urbis amœnitatem, & delicias commemorans, viam sibi sternit ad monodiam. Cauendum est tamen, ne cum doloris aguntur partes, facera quædam, & iucunda intempestiue misceantur, quæ gliscentem plerumque motum elidunt, & lætia conuertunt in risum.

De modo, & ratione mouendi.

CAPVT XII.

IN modo, & ratione mouendorum affectuum hæc præcipue sunt obseruanda.

*Captanda
occasione
mouendorum
affectuum.*

Primo, postquam orator, & personarum, quas constituit permouere, & suarum virium exploratam habet rationem, debet omnino rerum cætera quæque adiuncta diligentissime examinare. Contingunt enim aliquando tempora, vbi repentino aliquando casu iam commoti animi flexibiles sunt, & in eam, in quam semel inclinarunt parrem, facillimo ictu impelluntur. Itaque tunc feliciter cadunt oratorum tali, cum eis locus, & ratio temporum; cæteraque id genus famulantur. Contrâ, difficilius est mouere, vbi iam senio ad similes affectus pectora obduruerunt, aut contrariis etiam affectibus occupata, impeditaque sunt: tunc certandum rationibus, instandum, colluctandum, nihil enim inanes motus efficiant, nisi pernicax aduersus ea, quæ dicuntur, iudicium, dextro Marte expugnatum fuerit. Doccadus est, atque eru-

diendus etiam imperitorum intellectus, antequam motus inardescant, & nunquam ex abrupto incipiendum, nisi iam mixtæ rerum circumstantiæ egerint, quod erat ab oratione expectandum: licuit Cicconi ita exordiri.

Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? &c.] Et prudenter quidem in eo fecit, iam enim ita partim metu, partim iracundia, & dolore incitati erant omnium animi, vt magis ipse, nascentibus veluti affectibus obstetricari videretur, quam nondum natos generare, ac de formare. Quod plerique male accipientes in frigidis, & ledatis argumentis, statim in acutissimos erumpunt locos.

Secundo, Et si comparare animos ad motum oporteat, magnâ tamen curâ prouidendum est, ne ipsi accersiti, aut intrusi videantur affectus, si enim comparati, si affectati, si nimis artificiosi appareant, quasi detecti hostium subterranei cuniculi, aut eliduntur, aut minus habent virium. Elicienda est permotio latentem, non autem cum ea aperto Marte pugnandum.

— Nec nocte paratum

Florabit, qui me volat incuruisse querela.

Qua in re lepidissimum est, quod narrat Quintilianus de adolescentulo caussidico, qui apud Cassium Seuerum dicturus, inter cæteros motus comparauerat, *Quid me toruo vul-
tu intueris, Seuere? Ad hæc frigide vir grauis:
Non mehorcules, inquit, faciebam, sed sic scrip-
sisti. Ecce & quam potuit truculentissime e-
um asperit. Alius transtulit aliquando puellam, quæ soror esse aduersarij dicebatur: (nam
de hoc lis erat) in aduersa subsellia, tanquam
in gremio fratris relicta. At is præmonitus jam decesserat. Tum ille alioqui vir facundus, inopinatæ rei casu obmutuit, & infantem suam frigidissime reportauit. Alius imaginem mariti pro rea proferre magnum putauit, & ea sæpius risum fecit; nam & hi, quorum officij erat, vt traderent eam ad epilogum, ignari quid esset epilogus, quoties respexisset patronos, offerebant palam, & proliata nouissime deformitas ipsa imaginis, præteritam quoque gratiam orationis perdidit.*

Tertium est in insulsis motibus periculi. Quid igitur nihil erit apparandum? quid, & quomodo dicas non erit meditandum? Absit: Affectibus enim proprias sententias, & verba

baa.

ba aptare, res vna est omnium difficillima, & magnorum peculiaris laus ingeniorum, quam tentarunt multi, præsterunt pauci: quo fit, vt raro temerario ingenij calore, satis feliciter excutiatur. Comparanda est opinor, motio, sed ita comparanda, vt naturaliter influere, non ingratum esse videatur, nisi forte exercitatisimis in dicendo hominibus contingat, vt in eo etiam repentino furore sunt foelices.

Motus vt corruptur.

Tertio in rebus prouidendum est, ne ijs, quæ proponuntur opus sit intentione iudicij quam acuta: nam, vt superius monui, quò magis inuestigando laborat intellectus, eò magis in sensu minuitur permotio: ex quo vitiant, & corrumpunt affectus, qui vbi primum mouerè inceperint, statim erudita quædam, & recondita commiscunt, quibus dum auditoris adherescit intellectus, motio præterfluit.

Qua argumta re-quirantur in motibus.

Quarto, argumenta debent esse mista, & confusa, sapientique quodam errore vagari, vt videantur ab incensa potius mente subijci, quam vlla artificij exquisitione comparari. Sic apud Virgilium Dido, apud Senecam Medea, coloribus, & confusis cogitationibus raptim per omnia desiliunt.

Sententia in motibus crebra. Affectus sicut diffusa oratio.

Quinto, Debent esse in affectibus crebra, acuta, & vibrantes sententiæ: sicut enim affectus diffusa oratione, non secus ac tæpestatas, cum ventus spargitur fit imbecillior. Bene igitur apud Ciceronem, mulier ad victoris abiecta pedes exclamat, Miserere nostri, noli extinguere extinctos, sumus aliquando felices, memento te esse hominem.

Hæc si periodicè dicentur, prius gladius hostis feriret, quam esset absoluta periodus.

Dictio qua ad motus apta.

Sexto, in mitibus affectionibus, dictio erit mobilis, & cita: sed tamen honesta, & grauis, in vehementibus, & valde incensis, erit stylus, qui laxa deuoluat, vt, [*Ponsem indignatus Araxes.*] ideo in tragedijs plerumq; cothurnata verba, & translationes longè potius conceduntur.

Motus vt perantia.

Septimo, vt nerui in cithara, neque nimium intendendi, neque inertius remittendi, ita in affectibus, maxime verò ab oratore, adhibenda quædam est in modo, in rebus, & verbis mensura: atque, vt curandum est, ne sint iacentes, infirmi, inclinati: ita etiam non nimis acuedi, ne in parenthesisum transeant: nam permotiones vbi nimium fuerint, speciem habent vitiorum, & eos ipsos, qui ita affecti sunt oratores, contemptos faciunt, sui que impotentis.

Ad summum sapienti prouidendum erit, lachrymulas citò arefcere, & ardorem animorum extingui, non istis tantum sensuum permotioibus insistendum, sed firmis præsidij mentem, rationemque muniendam, quibus conceptas affectuum flammæ alere, conseruareque possit.

Magni motus sape regendi silentio.

Octauo, Occurrunt etiam nonnunquam res adeò magnæ, & graues, vel adeò diræ, funestæ, lætæ, iucundæ, insolitæ, inauditæ, vt melius (non secus ac Timantis Agamemnon) videantur silentio premi, quam mediocri oratione exprimi. Has ob res, Aiæ, & Didonis silentium in Necya Homeri, & Virgilij, merito omni oratione grauius sapientes iudicauerunt.

Parui siquidem affectus sapius loquuntur, magni stupent. Itaque in hoc gaudij veluti torrente, Theagenes, & Chariclaa non loquuntur apud Heliodorū, nisi paucissimis, & in ijs interruptis vocibus *ἔχουσι*. Ad summum, stupore defixi concidunt, & toti superfluentis gaudij vortice obruantur.

Nono, prospiciendum est, vt non in sola peroratione (quanquam præcipuus est in ea locus) sed per totam etiam orationem, vbi res postulat, diffundantur affectus; neque vt Musica odiosa, atque importuna præter rem ingerantur, neq; etiam locis necessarijs defint, sed prudenti quadam œconomia dispensentur.

De remissione affectuum.

CAPVT XIII.

Estiuam narrat historiam Suidas de ignis, & Nili certamine. Chaldæi (inquit) Ignis cultores, Deum illum suum per omnes terrarum oras exultantem, cæterorumque domitorem circumferebant, quod vi ignis cætera quæque idola dissoluerentur. Vbi ventum est in Ægyptum, sacerdos quispian callido vir ingenio, hydriam quandam in Dei speciem efformatam, vel vt alij volunt, ingentem Nili statuam cauam, aquæ plenam, & innumeris foraminibus, quæ tunc cæca obdlexerat concisam producit. Nec mora, dato signo Dij congregiuntur, ignis statuæ Nili subijcitur, qui postquam afflare cepit, liquefa-

Bbb

Ca